

GUSTAV CASSEL: **Världens Penningproblem.** 156 Sider.
P. A. Norstedt & Söner. Stockholm 1920

Paa de første 108 Sider af denne lille Bog har Professor Cassel offentliggjort paa svensk det Memorandum, han efter Opfordring af Nationernes Forbund udarbejdede til Forelæggelse for Brysseler-Konferencen. De resterende 46 Sider er forbeholdt „andra betraktelser över världsekonomiens aktuella frågor“, delvis Avisartikler om Krigsskadeserstatningen og Kampen om Varerne m. v., der slutter sig til og praktisk belyser forskellige af Memorandumets Teorier. Men hvor læseværdige disse betraktelser end er, saa er det naturligvis Memorandumet, der især beslaglægger Interessen, baade fordi det ifølge sin Tilblivelsesmaade maa modtages med den største Respekt: Overdragelsen af en saadan Opgave maa jo anses for en Slags Nobel-Pris til den, der faar Opgaven, men ogsaa fordi Skriftet i sig selv er beundringsværdigt ved sin Klarhed baade i Form og Indhold. Ingen, der interesserer sig for Penge- og Valuta-Spørgsmaalet — og det gør jo alle og det i en saadan Grad, at de ogsaa har sin Mening om dets Sammenhæng og dets eventuelle Løsning — bør gaa denne Bog forbi. Den kan læses af enhver, og den, der har læst den, vil i høj Grad faa sin Forstaaelse for den økonomiske Sammenhæng og de Kræfter, der styrer her, beriget og udvidet. Endskønt Professor Cassel gentagne Gange anvender Ordet „populær“ til dermed at udtrykke den højeste Foragt, maa jeg dog sige, at jeg ikke kunde tænke mig dette store Problem paa bedre Maade fremstillet populært paa 100 smaa Sider, end Tilfældet her er.

Sagen er jo den — saa mærkeligt det end ved første Øjekast ser ud — at den gennemførte Abstraheren, Forf. anvender, fordi den medfører en stærk Forenkling af de Begivenheder, der er til Undersøgelse, gør Fremstillingen baade let og efter Omstændighederne saa let tilgængelig. De Resultater, der vindes, kan ikke antastes i og for sig, fordi de er en logisk Udvikling af nogle faa uomtvistelige

GUSTAV CASSEL: **Världens Penningproblem.** 156 Sider.
P. A. Norstedt & Söner. Stockholm 1920

Paa de første 108 Sider af denne lille Bog har Professor Cassel offentliggjort paa svensk det Memorandum, han efter Opfordring af Nationernes Forbund udarbejdede til Forelæggelse for Brysseler-Konferencen. De resterende 46 Sider er forbeholdt „andra betraktelser över världsekonomiens aktuella frågor“, delvis Avisartikler om Krigsskadeserstatningen og Kampen om Varerne m. v., der slutter sig til og praktisk belyser forskellige af Memorandumets Teorier. Men hvor læseværdige disse betraktelser end er, saa er det naturligvis Memorandumet, der især beslaglægger Interessen, baade fordi det ifølge sin Tilblivelsesmaade maa modtages med den største Respekt: Overdragelsen af en saadan Opgave maa jo anses for en Slags Nobel-Pris til den, der faar Opgaven, men ogsaa fordi Skriftet i sig selv er beundringsværdigt ved sin Klarhed baade i Form og Indhold. Ingen, der interesserer sig for Penge- og Valuta-Spørgsmaalet — og det gør jo alle og det i en saadan Grad, at de ogsaa har sin Mening om dets Sammenhæng og dets eventuelle Løsning — bør gaa denne Bog forbi. Den kan læses af enhver, og den, der har læst den, vil i høj Grad faa sin Forstaaelse for den økonomiske Sammenhæng og de Kræfter, der styrer her, beriget og udvidet. Endskønt Professor Cassel gentagne Gange anvender Ordet „populær“ til dermed at udtrykke den højeste Foragt, maa jeg dog sige, at jeg ikke kunde tænke mig dette store Problem paa bedre Maade fremstillet populært paa 100 smaa Sider, end Tilfældet her er.

Sagen er jo den — saa mærkeligt det end ved første Øjekast ser ud — at den gennemførte Abstraheren, Forf. anvender, fordi den medfører en stærk Forenkling af de Begivenheder, der er til Undersøgelse, gør Fremstillingen baade let og efter Omstændighederne saa let tilgængelig. De Resultater, der vindes, kan ikke antastes i og for sig, fordi de er en logisk Udvikling af nogle faa uomtvistelige

økonomiske Maximer, hvorunder Tankegangen ikke forstyrres af socialpolitiske eller andre „populære“ Betragtninger.

Bogen begynder med en Oversigt over Pengesituationens væsentligste Træk og Papirpengeudstedelsens Betydning. Det paavises, hvorledes Frembringelsen af denne kunstige Købekraft skaber Inflationen, og i et ypperligt Kapitel gøres der Rede for Inflationsprocessen ud fra rent økonomiske Synspunkter. Forf. paaviser de Ulykker, der opstaar ved Regeringsmagternes Indgriben i det økonomiske Liv, naar de først udsteder Omløbsmidler, til hvilke der ikke svarer Varer, og siden, naar den uundgaaelige Følge heraf er blevet en Prisstigning, ved Indgreb og Understøttelser (der hyppigt betales med ny udstedte Sedler) gør Forholdene værre — en stadig Svikmølle. Han siger herom adskillige Sandheder. Men er det hele Sandheden? Efter at Forf. f. Eks. har gjort Rede for, at en kunstig Nedsættelse af Prisen paa nogle Varer maa have den Virkning, da den samme Sum af Købekraft er tilstede, at bidrage til at hæve Prisen paa andre Varer, ligesom de produktive Kræfter, der var beskæftigede med de regulerede Varer, drages fra denne Virksomhed til anden, mere uøkonomisk, hedder det: „Hele Prisdannelsen har i det moderne Samfund den grundlæggende sociale Opgave at foranledige den til Efterspørgselen bedst svarende Fordeling af Samfundets produktive Kræfter, og samtidigt at regulere Efterspørgselen i Overensstemmelse med Mulighederne for at faa den tilfredsstillet. Denne elementære Sandhed er paa den mest betænkelige Maade tilsidesat af den populære Prispolitik, som har været raadende siden Krigens Udbrud“. Jeg indrømmer, at den kunstige Nedsættelse af Prisen paa nogle Varer, naar stadig den samme Købekraft er forhaanden, utvivlsomt ikke paa langt nær har den Betydning, der almindeligvis tillægges den, fordi den kan medføre Prisstigning for andre Varer, maaske delvis uden for Kredsen af dem, for hvilke Prisen nøjagtig kan konstateres. Men jeg vil dog tro, at man igennem ret lange Tider ved Hjælp af Indgrebene (ved

Maximalpriser eller Tilskud) faktisk i nogen Grad har holdt Priseniveauet nede, og derigennem ogsaa har kunnet fastholde et lavere Løn- og Indtægtsniveau. Ingen drømte jo om, at Prisstigningen skulde blive dels saa langvarig, dels saa stærk, at det sluttelig ikke blev muligt at holde ud. Men hvis Krigen var hørt tidligere op, og dens økonomiske Virkninger ikke gennem Fredstraktaten var gjort saa ødelæggende, vilde det sikkert have været muligt for en Del Lande at vedblive med at holde Pris- og Indtægtsniveauet nede, til det store almindelige Prisfald kom. Og hvis dette kunstige Pres paa Priseniveauet var ført igennem ved økonomisk legitime Midler (Maximalpriser eller Tilskud tagne gennem Skatter eller faste Laan), mener jeg, at det ogsaa økonomisk vilde have været en Fordel i den Henseende, at man derved maaske havde undgaaet den for den hele Produktion saa skadelige Arbejdsuro og alt, hvad dermed fulgte. Men yderligere kan jeg heller ikke tiltræde den ovenfor citerede Udtalelse i den absolute Form, hvori den fremtræder, fordi den størst mulige Samfundsproduktion ikke eo ipso giver Samfundet den størst mulige Nytte. Dette vilde den jo kun gøre under Forudsætning af, at alle Samfundsborgere havde den samme Indtægt. Men denne Forudsætning, der normalt aldrig er tilstede, var jo mindre end nogensinde tilstede i de Aar, hvorefter Talen her er, og en Række af de Foranstaltninger, den „populære Prispolitik“ iværksatte, havde jo netop til Formaal at raade Bod paa den uhyre Forskydning i Indtægterne, som det stigende Priseniveau havde ført med sig¹⁾.

¹⁾ En lignende Betragtning kan anlægges overfor Forf., naar han om de gamle Valuta-Guldpariteter siger (S. 29): „Disse gamle Pariteter har fuldstændig mistet deres Betydning og kan ikke længere i nogen Henseende betragtes som normale.“ Men al den Stund mange Lønninger, hele Realkrediten og mange andre kontraktlige Forpligtelser er fastsat i den før Krigen gældende Møntværdi, saa betyder Afvigelserne fra det da gældende Pris- og Valutaniveau en i de fleste Tilfælde ganske uretfærdig Forskydning indenfor Indtægtsgrupperingen i Samfundet.

Efter at Forf. har paavist Inflationens Betydning for Pengenes Værdi indenfor et Lands Grænser, gaar han over til at paavise dens Betydning for Pengenes internationale Værdi, d. v. s. for Valutakurserne. Spørgsmaalet om Bevægelserne i Vexelkurserne har jo under hele Krigen været et af de centrale økonomiske Spørgsmaal; Politikere og Teoretikere har søgt at ordne det og forklare det, som Regel med lidet Held for de første og under store indbyrdes Stridigheder mellem de sidste. I denne teoretiske Diskussion har Prof. Cassel indtaget en ledende Stilling, idet han paa et tidligt Tidspunkt fastslog „Købekraftspariteterne“ som det for Vexelkurserne afgørende. De Afsnit af den her foreliggende Bog, der behandler dette Spørgsmaal, bærer da ogsaa Præg af, at det er Stof, dets Forf. Gang paa Gang har behandlet og tilfulde har sin Mening om.

Med „Købekraftspariteterne“ forstaar Forf. Forholdet mellem to Landets Valutaer, saaledes som dette Forhold er bestemt ved de to Landes Priseniveauer. Om f. Eks. Vexelkursen mellem Landene A og B er Pari, og der derefter finder en Prisstigning Sted i Landet A, saaledes at dettes Priseniveau stiger fra 100 til 320, er det givet, at man nu ikke i Landet B mere vil give saa meget for A's Valuta, da den køber mindre end før. Har Inflationen samtidig i Landet B medført en Stigning fra 100 til 240, vil A's Valutakurs i B aabenbart ikke synke i Forholdet $\frac{100}{320}$, men — alt andet lige — kun i Forholdet $\frac{100}{320} : \frac{100}{240} = \frac{3}{4}$, da jo ogsaa B's Valuta nu vurderes lavere i A end før. Den Kurs, siger Forf., der beregnes paa den her angivne Maade, maa betragtes som de ny Paritet mellem Valutaerne. Denne Paritet kaldes Købekraftpariteten, da den bestemmes af Forholdet mellem de forskellige Valutaers Købekraft.

Det er utvivlsomt, at Prof. Cassel har bragt Forstaaelsen af Valutaspørgsmaalet et stort Stykke frem ved igennem en Aarrække gentagende og stærkt at hævde dette Forholds

afgørende Betydning for Valutakursen. Thi først ud fra denne Betragtning bliver det forstaaeligt, at et Lands Handelsbalance, der jo iøvrigt indenfor nogenlunde korte Tidsrum maa udjævnes gennem Betalingsbalancen (ved Laan, ved Salg af Værdipapirer eller andre Værdier), f. Eks. kan forbedres samtidig med at Landets Valuta stadigt falder paa det udenlandske Marked. Naar Inflationen stadig er stigende paa et saadant Lands Hjemmemarked, er dets Valuta i fremmed Omdømme aabenbart mindre og mindre værd. Alle kendte Valutarestriktioners sørgelige Resultat i Henseende til Forbedring af Valutaen bliver forstaaelige paa denne Maade.

Om Rigtigheden af denne Hovedbetragtning kan der da næppe tvistes — den lystige Diskussion mellem Prof. Cassel og Frk. van Dorp i *Economic Journal* skyldes da ogsaa gensidig Mistillid til Forstaaelsen af Forklaringens absolute og udtømmende Rigtighed. Imidlertid er de jo dog saadan, at vi ikke ved, hvor Købekraftspariteten imellem de to Lande befinder sig, fordi vi ikke tilstrækkelig nøjagtig kan maale Landenes Prisniveauer; følgelig er vi uden Kendskab til, hvormeget af en Vexelkurs' Bevægelse, der skyldes Ændringer i Pariteten (der ifølge Sagens Natur i og for sig selv maa være i ustadig Ligevægt), og hvor meget der skyldes andre Aarsager. At et Udsving fra Pariteten kan finde Sted, nægter Forf. ikke; han omtaler (S. 35), hvorledes det store Salg af tyske Mark til Udlandet til noget nær hvilken som helst Pris, der kunde opnaaes, har trykket Markens internationale Værdi under Købekraftspariteten, og siger (S. 41), at Vexelkurser, der er trykkede stærkt ned under Købekraftspariteten, er underkastede heftigere og mere tilfældige Svingninger end Kurser, der bevæger sig i Nærheden af Pariteterne. Men naar det altsaa indrømmes, at Teorien om Købekraftspariteten ikke er udtømmende, naar den kun giver Hovedretningslinien, er det aabenbart nødvendigt at vie Udsvingene den tilbørlige Opmærksomhed. Prof. Cassel anfører da ogsaa, som berørt, Salg af et Lands Valuta i Ud-

landet for à tout prix at skaffe Betalingsmidler som en Faktor, der kan foranledige saadant Udsving fra Pariteten; endvidere Eksport-Hindringer, hvorved et Lands Valuta i Udlandet falder i Værdi, da dens Anvendelighed er begrænset (aabenbart et Forhold, der spiller en ikke ringe Rolle i Forholdet mellem £ og danske Kroner, da den danske Landbrugs-Eksport til England er begrænset fra engelsk Side. Derved faar den danske Kr. i Englands Haand en forringet Anvendelighed og Værdi), endvidere Mistro til en Valutas Fremtid — Tillid virker modsat (jfr. den Indflydelse, Udsigterne til en Fastsættelse af Krigsskadeerstatningen havde paa Forbedringen af den tyske Mark) —, og Spekulanter Operationer m. v. Endelig anfører Forf. (S. 34) Handelsbalancen: „Saaledes tenderer de strenge franske Importforbud paa Luxus-Artikler til at forøge Francens internationale Værdi, eller maaske snarere til i et vist Omfang at opveje andre Indflydelser, som truer med at trykke Francen ned under dens Købekraftsparitet. Forklaringen er, fra fransk Synspunkt, at fremmed Mønt ikke længere har saa stor Værdi, naar man ikke kan anvende den til derfor at forskaffe sig fremmede Luxusvarer; og fra Udlandets Synspunkt, at Import-Forbudet gør det vanskeligere at forskaffe sig Francs.“ Dette er utvivlsomt rigtigt, men i saa Fald kan man næppe, som Forf. gør det S. 43 „helt og holdent forlade den populære Teori om Handelsbalancen som Forklaring paa Bevægelserne i de internationale Vexelkurser siden Krigens Udbrud;“ hvis f. Eks. en forøget Eksport¹⁾ her fra Landet

¹⁾ Sekretær Korst siger foran (S. 368), at en „stimuleret Eksport“ ikke vil kunne hæve Valutakursene, fordi „den logiske Konsekvens vilde være, at Vexelkurserne stod i Zenith, naar Landet exporterede alt, hvad det havde, og intet indførte. Det er dog klart, at Udlandet ikke vilde have megen Tillid til et Lands Penge, hvis det førte en saadan Politik.“ Nej, naturligvis! Hvis en Mand forøger sin Indtægt ved at sælge alt ud, sine Varer, sine Raastoffer, sit Værktøj, saa vil man ikke give stort for den Indtægtsforøgelse, han paa denne Maade skaffer sig; men hvis han forøger sin Indtægt ved at producere og sælge flere Varer, end han plejer, saa kan man dog virkelig

giver et større Udbud af Sterling, vil disses Kurs her falde, eller hvis de engelske Importrestriktioner for danske Landbrugsvarer skærpedes, vilde vi faa færre £ til Raadighed, og da vi væsentlig anvender vore £ til Køb af Kul i England, og disse er af en saa stor Betydning for os, kunde maaske en saadan Indskrænkning medføre en betydelig Stigning i £-Kursen. I det ene Tilfælde vilde vi altsaa faa billigere, i det andet dyrere £ her, og da £-Kursen er bestemmende for, til hvilken Pris i danske Kr. de fleste af vore Importvarer kan hjemtages, vil Faldet eller Stigningen paavirke vort Prisniveau og derigennem den Værdi, hvormed danske Kr. indgaar i de internationale Købekraftspariteter. Eller — for at tage et andet Exempel: medens disse Linier skrives (første Dage af December 1920), falder den engelske Kulpris stærkt. Da ingen Ændringer iøvrigt synes at være indtrufne i Prisforholdet mellem Danmark og England, skulde £-Kursen her efter Købekraftsparitets-Teorien være i Stigning. Men den falder. Aarsagen hertil er aabenbart den, at Handelsbalancen er ved at undergaa en betydelig Ændring, idet den faldende Kulpris og de store danske Lagre holder Køberne tilbage; de udbudte £ optages derfor til vigende Kurser, hvad enten man nu vil forklare dette med, at skal vi nu købe Varer i England, er det Varer med en mindre Nytte for os end Kullene, og vi vil derfor ikke give saa meget for disse Varer og altsaa heller ikke for de £, der skal muliggøre Købet af dem, eller man vil tage den rent banktekniske Forklaring og sige, at det forholdsvis store Udbud af £ trykker Kursen. I alle Tilfælde falder Kursen. Men derved bliver de Klædevarer, Foderstoffer, Jernvarer o. s. v. vi betaler med £ billigere her i Danmark, og da vore Exportvarer (Smør, Flæsk, Mælk o. s. v.) ogsaa er betalt i £, falder disses Pris¹⁾

ikke sige, at da Manden produktionsmæssigt set bliver mindre værd ved at sælge alt ud, hvad han ejer og har, maa ogsaa enhver Forøgelse af hans Salg „logisk“ være skadelig for hans økonomiske Standard.

¹⁾ En Indskrænkning i Produktionen af vore Exportvarer, hvorved

ogsaa. Herved paavirkes hele det danske Priseniveau nedad, og dette lavere Priseniveau vil altsaa øge den danske Krones internationale Værdi. Dette vil altsaa sige, at Valutakurserne paavirker Købekraftspariteterne og disse igen Valutakurserne. Men i saa Fald kan man næppe tillægge Pariteterne Betydning som andet og mere end primus inter pares af de Faktorer, der bestemmer Valutakurserne. Og derfor er jeg enig med Prof. Heckscher (Svensk Tidsskrift 1920, S. 463) i, at det foreliggende Skrift i Behandlingen af Udsvingene fra Købekraftspariteterne har et svagt Punkt; thi en mere indgaaende Behandling af Udsvingene havde sikkert medført en noget ændret Fordeling af Lys og Skygge; Købekraftspariteterne vilde ikke være blevet trukket saa stærkt frem, de „midlertidige“ Udsving — der er jo iøvrigt noget af et Temperamentsspørgsmaal, hvad man her i Verden vil kalde midlertidigt og hvad varigt — vilde efter nærværende Anm.'s Skøn være kommet mere til deres Ret. Denne Diskussion om, hvorvidt det er de Kræfter, der fremkalder de „midlertidige“ Udsving eller det er Priseniveauerne, der er afgørende for Valutaerne (en Diskussion, i hvilken Sekretær Kost i sin foran S. 352 aftrykte Afhandling: Merindførselen og Valutaen ogsaa tager saa stærkt Standpunkt paa den ene Side) minder i det hele meget om den gamle Uenighed i Økonomiens Teori: Er det Tilbud og Efterspørgsel eller er det Produktionsomkostningerne, der bestemmer en Vares Pris. Denne Knude har Marshall jo saa lykkelig løst ved at sige, at indenfor korte Perioder, hvor nye Varer ikke kan fremkaffes, er det Tilbud og Efterspørgsel for de forhaandenværende Varer, der afgør Prisen, som naturligvis „midlertidigt“ kan svinge ret stærkt ud fra Produktionsprisen om end med et vist Korrektiv i denne; men i længere Perioder vil Prisen og Produktionsomkostningerne afpasse sig efter

skulde følge en Modvirkning eller Ophævelse af Prisiødet, er i det foreliggende Tilfælde ikke at vente, fordi Markedsprisen utvivlsomt kan falde et Stykke, før den naar Tilbudsprisen.

hinanden. Mutatis mutandis spiller Købekraftspariteterne aabenbart en til Produktionsomkostningerne svarende Rolle.

Saaledes mener jeg da, at Forf. ved saa stærkt at træde i Skranken for de teoretisk saa værdifulde Købekraftspariteter overfor Valutakurserne bærer sig ad som overfor Krigsaarenes Prispolitik: han fører sin Fremstilling igennem som økonomisk Logik, og opnaar herved en overordentlig Styrke og Klarhed i Argumentationen. Men derved bliver efter mit Skøn de mindre Afvigelser, de „populære“ Forklaringer og Foranstaltninger i nogen Grad undervurderede, ikke blot i deres økonomisk praktiske Virkninger, men ogsaa i teoretisk Henseende.

Einar Cohn.

J. A. HOBSON: *Work and Wealth*. 460 S. Macmillan, New York. 1915.

J. A. Hobson minder som Forfatterpersonlighed om Wilckens, som denne bevægede sig i det „no mans land“, hvor baade Nationaløkonomien og Sociologien kan komme, og hvorfra de som oftest begge holder sig. Forf. gør Forsøg paa at omskrive Nationaløkonomien, maalende den økonomiske Virksomheds Resultat ikke i Term'iner af Rigdom, men af offentlig Velfærd. Under Begrebet Omkostning tager han den Lidelse eller Ubehag, Arbejdet forvolder, sammen med den Skade eller Gavn, Samfundet eller Individet selv faar ved, at Arbejdets Byrde lægges paa Skuidrene efter disses Bæreevne: om det end tilsyneladende kan betale sig nok saa meget at have en Industri med Børne- eller „svedet“ Kvindearbejde, saa er det en vanvittig Omkostning, naar man betænker, at Mødre og næste Generation fysisk ødelægges; Forf. har iøvrigt her en Række fornuftige Bemærkninger om Træthedfølelsen (i dette Sammenhæng skal jeg omtale, at den engelske Regering i Øjeblikket udgiver en Række „Reports of the industrial fatigue research board“).